

Barnestemmen - noen metodiske tips

Kari Olene Oma Rønnes

Sangpedagog/universitetslektor ved Universitetet i Stavanger

Når vi jobber med barn og sang er det viktig å tenke over undervisningens muligheter og begrensninger. Dette dokumentet er en generell betraktning av hva det enkelte barn mestrer ved de ulike alderstrinn. Det er store forskjeller og vil være preget barnets arv, miljø og stimulans. Ut ifra min egen erfaring som sangpedagog for og med barn, velger jeg her å gi noen vurderinger av innholdet i undervisningen, i forhold til barnets alder. I prinsippet skiller ikke barnestemmen seg fra den voksnes stemme. Den er bygget på samme måte, er i stadig utvikling og den er et dynamisk medium.

Jeg håper denne teksten kan være en hjelp i prosessen for valg av metode, øvelser og repertoar. Det kan være avgjørende for å lykkes i dette spennende, men også utfordrende arbeidet. Jeg ønsker en undervisning der det sangtekniske arbeid i barneårene går via lek, det spontane og hvor det skapende bør være en sentral innfallsport. Og ikke minst ønsker jeg at barna får lytte til sang, der pedagogens stemme fungerer som et forbilde og vekker barnets interesse, lyst og nysgjerrighet til selv å synge, i og med at barna er mestere i det å imitere.

Aktuelle problemstillinger og spørsmål vi bør tenke igjennom når vi former sangundervisningen:

- Hvilke tekst og melodi appellerer til barnet?
- Mulighet og mottakelighet for vokal instruksjon
- Mulighet og mottakelighet for musikalsk nyansering og uttrykk, som f. eks dynamikk, frasering, pust, artikulasjon,
- Mulighet og mottakelighet for flerstemt sang
- Valg av språk, rytme, toneomfang, toneart, register

Barn i førskolealder

Det oppleves hyggelig å synge om noe som barnet er opptatt av, gjerne noe fra hverdagen. De synger gjerne mens de tegner og lager bevegelse med hele kroppen. Tekstene kan for eksempel handle om regn, dyr, blomster, årstider, eventyrsanger og lignende. Sangleker og sanger med bevegelse er med på å skape en fin og musikalsk helhetlig opplevelse for kropp og stemme. Dramatisering av tekst er også morsomt å jobbe med. Bruk gjerne instrumenter sammen med sangen. Også kroppens instrumenter, som tramp, klapp og lignende er viktige elementer for puls -og rytmefølelse. Rim, regler og "tulleord" er det også spennende og utviklende å arbeide med. Barna elsker å gjenta de kjente sangene!

Barna har tid til å ta seg tenkepauser i sangen. De kan hoste, stoppe og lage egne endringer både i tekst og melodi. Det å konsentrere seg om sangformidlingen er ikke den største interesse på dette stadiet. Sangen er en del av det å leve!

Sangen trenger ikke være så vakker. La barnet synge uten for mange påbud og forbud. Det viktigste er at barnet synger og har det hyggelig og morsomt i et sanglig fellesskap. Og husk å ikke presse barnestemmen i et for stort dynamisk spenn, eller i et for dypt leie. Ofte hører vi at det kreves at barna skal synge ”så sterkt at taket letter”. Dette skaper ingen god sang- og lyttesituasjon. Det er derimot med på å frata barna muligheten til å lytte etter egen stemme, og kroppen kan bli anspent av en slik syngemåte. Imitasjon er en god måte å jobbe med barnesang, så pass på at du selv synger på en sunn måte, og med en lett og fleksibel stemme som barna enkelt kan ta etter.

La barnestemmen få lov til å være barnestemme ved å legge til rette for en naturlig og uanstrengt syngestil. Barnestemmen i seg selv har fantastiske kvaliteter. Still heller ikke for høye krav til intonasjon. For barna er ordene det viktigste, ikke melodien. Skap et trygt, lekende og levende sangmiljø. Etter min erfaring setter barn i førskolealder pris på sanger med sterk rytmisk puls. La rytmen leve med sangen!

Småskoletrinnet: 6 – 9 års alder

På småskoletrinnet kan vi bruke samme sanger som vi gjør med barn førskolealder, men gjerne legge til noen som har litt mer utfordrende melodi og rytme. Forsøk å finne enstemte sanger som er varierte i uttrykk og nyanser. For eksempel sanger som med rask, lett, morsom, rolig eller melankolsk karakter. Sanger med spørsmål – svar eller vekselang mellom gruppe og tutti kan være gode øvelser i lytting og konsentrasjon. Ved å lære seg å lytte til seg selv og de andre i gruppa blir dette som en forløper til den flerstemte sangen. Nå kan vi for eksempel begynne å lytte etter god intonasjon, i og med at de fleste barn vil synge rent i omkring 6 års alderen. Det er også mulighet for å arbeide mer bevisst med kroppsholdning, både når en sitter og står.

Vi kan godt prøve noen pusteøvelser, som å ”lukte på en blomst” mens vi snuser dypt inn den deilige duften, og deretter en utpust på et svakt “f-f-f-f”. Eller “pss-pss-pss” støtvis, med avslappingsintervall mellom hver gang, og leke tog på “t-t-t-t”. Bruk øvelser som er lekne og lystbetonte. Vi kan for eksempel rulle på skuldre begge retninger på “sssss”, sving med armene, få energi i kroppen, være ”spagetti”, og hente epler fra høye trær og lignende, øvelser som gir energi – og strekk kroppene!

Videre kan vi leke med stemmen og aktivisere hele registeret ved å skli opp og ned eller leke bil som kjører opp og ned av bakker. Vi kan lage og herme etter summelyder, for eksempel summe som en bisverm i fritt toneleie og smake på “m” og “n”. Bruk fantasi og kreativitet i sangøvelsene. Å leke med tekst, ord, rim og regler er en artig og fin innfallsport til god muskelbruk og tydelig og bevisst artikulasjon.

Barnestemmen er nokså svak i styrke og har lett karakter. Still derfor ikke for store krav til volum, da det vil kunne føre til belastningsskader. Å jobbe med ”seriøs” sangteknikk er ikke å anbefale på dette tidspunkt. Forsøk å skape nysgjerrighet om instrumentets muligheter og gode lyttesituasjoner. Ikke legg sangene i et for lavt register. Jeg vil anbefale Syng og Lær-bøkene til Tom Næss´. Der er mange gode melodier og tekster for målgruppen, og ikke minst finnes det metodetips for tverrfaglig arbeid i skolekoret. Melodien og rytmen er på plass!

De første år på mellomtrinnet: 9 – 11 års alder

Kanskje opplever du nå at barna er mer mottakelige for instruksjon? Selv kjenner de kanskje på nye kvaliteter i sin egen stemme, og er åpne for nye måter å synge på. Vi kan også jobbe med gehør, og med enkle sangtekniske øvelser innen pust, klang, artikulasjon og intonasjon.

Etter min erfaring klinger stemmen til en niaring best i et omfang fra enstrøken c til tostrøken f. Mange har også et langt større register, både i høyde og dybde, og derfor er det viktig å synge øvelser også i yttergrensene til sangerne. Jeg støtter meg Carl Bertil Agnestig sitt utgangspunkt, nemlig barnestemmer som låter avspent, lett og mykt i klangen, og med stort innslag av hodeklang. Som pedagog kan vi kanskje begynne å stille tydeligere krav til både rytme, melodi, intonasjon og det musikalske uttrykket. Barnet kan også begynne å ”fargelegge” og nyansere sangene. Nå oppleves det kanskje mer spennende å skape kontraster i uttrykk og dynamikk. Husk også å legge til rette for konsentrasjon og gode lyttesituasjoner. Sanger med enkel koreografi, samt et lydbilde som kan varieres mellom solo og tutti, kan være virkningsfullt og motiverende å arbeide med.

Ikke alle barn i denne aldersgruppen er klar for å synge flerstemt. Det finnes ulike synspunkter på hvordan vi som pedagoger skal forholde oss til problemstillingen: John Høybye mener vi må jobbe på to fronter, først med å ”finslipe” den unisone sangen slik at den blir faktisk ren, og deretter arbeide med en myk overgang til det flerstemmige, med for eksempel ostinatstemmer som motstemmer. Zoltán Kodaly mener derimot at det er først gjennom øvelse med tostemmig sang vi kan oppnå ren unison sang.

Min erfaring er å forsøke med enkle små kanoner, tostemmighet med SA-arrangementer, og ikke minst arrangementer med melodi og diskant som motstemme. Videre kan parallellsang i kvinter og kvarter være en start, som kan være stimulerende for gehøret og den flerstemte sangen. Det er også artig å arbeide med samklangøvelser. Her har jeg gode erfaringer med ulike samklangøvelser fra metodebøkene til Carl Bertil Agnestig og John Høybye, som har meget anvendelige øvelser for denne aldersgruppen. Kanskje vil du oppleve at de liker bedre konsonerende samklanger, og at de er mindre positive for det som er dissonerende?

Etter hvert som barna får større sanglig og musikalsk erfaring kan både det tekstlige, melodiske, harmoniske og rytmiske aspektet øke i vanskelighetsgrad. Det kan være morsomt å synge på ulike språk!

Vær en positiv pedagog og gi ros og respons på det du hører. Ikke bruk for mye tid på terping og masing på små detaljer. Barna kan være vare på det å bli rettet på, spesielt i store grupper. En ubetenksom eller negativ kommentar kan lett ta motet og energien fra barna.

Sanggleden, og trygghet for det å våge å leke, nyansere og skape ved bruke egen stemme må være det viktigste!

De siste år på mellomtrinnet: 11 – 12 års alder

Nå kan vi jobbe mer bevisst med pust, kroppsholdning og sangtekniske øvelser – som igjen skal være med på å utvikle det klanglige og registeret i stemmen. Vi ønsker oss fleksible stemmer som synger uanstrengt både i det høye og lavere registeret, og på dette tidspunktet kan vi også stille større krav til lydbildet både når det gjelder intonasjon, artikulasjon, rytmikk og dynamikk.

Jobb med hele artikulasjonsapparatet ved å finne øvelser som aktiviserer leppe, tunge og kjeve. For eksempel nedadgående hurtige øvelser som “prillepralle” eller “trillepralle” og lignende. Summeøvelser på for eksempel “m”, “n” og “ninge, ninge, nång” på samme tone er gode i forhold til klangbehandling. Slike øvelser vil være med på å få stemmene til å klinge bedre, og til å få en bedre bæreevne. Forsøk også å arbeide med ulike samklanger, både konsonerende og dissonerende.

Jeg synes det er viktig å arbeide bevisst med det musikalske uttrykket, slik at elevene selv er med på å skape musikk som lever. Det er en god idé å finne sangtekster som motiverer til engasjement i et variert følelsesregister, for eksempel ved å jobbe med en glad og positiv tekst. Da vil barnet kanskje gjennom denne gleden gi en god holdning og åpent klangrom, elastisitet, aktivitet og lyst til å synge. På samme måte som for eksempel en øm vuggesang vil kunne skape myke toner og varme i klangen.

Gunnvor Sällström understreker sangen som springer ut av våre ulike følelser. Hun kaller øvelsene for ”helhetsövningar”. Hennes viktigste mål var barnestemmens frigjørelse og utvikling ved å bruke disse øvelsene. Sällström sitt utgangspunkt var de ulike følelsesregistre som gleden, ømheten og det lyttende, og å lokke frem en naturlig stemme med nyanser. I hennes bok, ”Människo rösten så underfull så full av liv”, finnes mange gode øvelser som ivaretar dette sangpedagogiske perspektivet. Videre har jeg gode erfaringer med å ”smake” på ordene, og å skape nysgjerrighet ved å la tekstens budskap være med på å forme kontraster i musikken. Form fine fraser og snakk om musikalske setninger.

Min erfaring er at toneomfanget nå er utvidet både i det høye og lave registeret. Ned til lille a for de dypere stemmene er helt vanlig. Noen begynner kanskje å merke at de har et

”brekk” eller registerskille rundt cirka tostrøken c, og noen synger med rå brystklang. Bruk glissandoøvelser ovenfra og ned for å jevne dette ut. Nedadgående vokaliser vil befri stemmeleppene fra det økte lufttrykket, noe som ofte kan bli konsekvensen når det synges nedenfra og oppover. Vokaliser som “jo”, “jå”, “må” og “nå” er også gode å bruke.

Bruk god tid på å lære barna å konsentrere seg og lytte før tonen settes an. Ved å øke bevisstheten på dette vil stemmebånd og muskler finne sin rette stilling før fonasjon. Vi ønsker oss en myk og god toneansats uten skjemmende klikk og uten at den glir opp eller ned til den rette tonen. Dersom vi klarer å skape gode lyttesituasjoner i forberedelse, og før ansats eller sang vil vi også få en bedre intonasjon og en mer aktiv kropp, som igjen gir en god kroppsholdning.

Mange barn har fremdeles problemer med å synge flerstemt, men de syns nok det er spennende å forsøke. Finn fram gode arrangementer og bruk tid til å lytte og å synge ulike samklanger og harmonier. Det vil være med på å gi progresjon til arbeidet. Her har metodeverket til Carl Bertil Agnestig mange gode tips for samklangøvelser med treklang, sekund, kvart og kvint, blant annet for å arbeide med intonasjon, og for å forberede korsangerne til den flerstemmige satsen. Gode tips til øvelse på flerstemt sang er vekselsang, borduntoner, quodlibet, ostinatstemmer, kanon av ulik vanskelighetsgrad og å lage improvisasjon til melodistemmen. Det finnes også mange gode SA- og SSA-arrangementer. Pass på å ikke legge repertoaret og altstemmen for lavt. Jeg vil også anbefale å ikke dele inn i faste stemmegrupper for tidlig, slik at noen av sangerne synger seg ”fast” i det lavere registeret. Alle sangerne må få mulighet til å synge i hele stemmens register.

Akkompagnement av ulik slag er også fint, men ikke for mye og sterkt pianoakkompagnement. Ved for sterkt pianoakkompagnement vil barna ikke få samme anledning til å lytte etter egen og de andres stemmer, sangen vil da kunne bli presset og kanskje litt hard i klangen. Et forslag kan også være å bruke akkorder og at barna selv må mestre melodistemmen. Ikke glem å jobbe grundig med a capella og unison sang ved å lytte etter stemmenes flotte klangfarger. Det danner grunnlaget for korarbeidet.

Det er sanggleden som er det viktigste, men ved lære å bruke egen stemme øker gjerne sanggleden. Harmoniene i flerstemt sang er spennende!

De unge stemmene: 13 – 15 års alder

Nå utvikles stemmen i både volum, omfang og klang, og interessen for flerstemmig sang blir kanskje større. Koristene er mottakelige for instruksjon på en helt annen måte i denne alderen, både sanglig og musikalsk. Det er fint å arbeide med pust og resonansøvelser, og ved å få følelse av en ”indre åpning” kan vi forsøke å lokke fram god klang med øvelser som bygger på “m”, “n” og “ng”. Staccatoøvelser for å anspore til god aktivitet i mellomgulvet hjelper til energi og en lett og god ansats i sangen. Pass på at brystkassen ikke faller sammen. Impulsen eller energien til tonene bør hentes fra bukmuskulaturen.

God artikkelasjon er et viktig område. Forsøk med legatosang og egalisering av vokalene og bruk ulike stavelser til dette arbeidet. Konsonantene er også av stor betydning. De ønsker jeg skal være distinkt og med en presis uttale. Da vil de være med på å gi rytmisk spenst, energi og presisjon til musikken. Vi kan ”smake” på konsonantene, for eksempel ”det tusler og tasler”. Her kan vi uttale teksten på mange ulike måter. Stemningen kommer vel klarest frem om vi får sangerne til å smake på t-ene? Etter min erfaring vil en sl vt uttalt konsonant forårsake en tilsvarende flat vokalklang, og ved å arbeide med konsonantbehandlingen vil en oppnå en mer engasjert syngem te i og med at hele artikkelasjonsapparatet tas i bruk. Siden en god tonekvalitet er også avhengig tilstrekkelig elastisitet, er det hensiktsmessig å arbeide med øvelser for hurtighet og smidighet.

Når det gjelder musikkgenre har sangerne i denne alderen kanskje klarere meninger om hva som er bra eller mindre bra. De ønsker seg kanskje større utfordringer både i melodi, rytme, tekst og ved å synge på ulike språk. Det å velge vanskeligere harmoniseringer er også noe å forsøke og eksperimentere med. Klarer vi å finne utfordrende og spennende arrangement, som de samtidig klarer fremføre på en overbevisende måte? Det finnes mye å velge mellom, blant annet mange flotte klassiske komposisjoner, ulike folketoner, sanger fra scenisk repertoar, verker fra egen samtid og av mer eksperimenterende karakter, for å nevne noe. I og med at koristene nå er mer kritiske til det de presterer og hører vil det være motiverende med noe som låter, og som klinger godt og overbeviser. Vi hører ofte at mange elever slutter å synge på dette tidspunktet, det gjelder både gutter og jenter. Hva kan vi gjøre med dette?

Stemmeskiftet kan skape problemer for enkelte i denne aldersgruppen, men samtidig er det ingen sykdom, og de fleste kan likevel synge. Men ikke press stemmene til å lage for mye lyd. Dette kan føre til stemmeproblemer senere som det kan ta lang tid å bli kvitt. I mutasjonstiden vokser og utvikles resonansrommene. Stemmens kraft og styrke vokser og muskulatur i mage og brystkasse styrkes. Stemmeleppene blir etter hvert både lengre og kraftigere, slik at stemmeomfanget blir da noe dypere.

Men mest er det stemmens klang som blir forandret. Guttenes stemmebånd forlenges fra 4 til 11 millimeter, mens de forlenges fra 1.5 til 4 millimeter hos jentene. Mutasjonstiden kan oppleves vanskelig og noen tar derfor en pause i sangen. Spesielt for guttene kan det oppleves vanskelig å egalisere stemmen.

Som pedagog kan vi da forsøke å få sangerne til å synge naturlig, avspent og med lette ansatser, og med et ikke for teknisk krevende repertoar. Bruk et register som ikke ligger i ytterkanten og pass på å ikke forsere stemmene. Still heller ikke for store krav til det ekspressive uttrykket. Her gjelder det å finne god eksempler som motiverer elevene til sangutvikling og mestringsfølelse.

Progresjon og utvikling gjennom, og med sang, det gir unike opplevelser – lykke til!

Kari Olene Rønnes har praktisert som sangpedagog, kordirigent, sanger, kunst- og kulturformidler i ulike sammenhenger og nivåer fra og med 1984. I pedagogisk virksomhet har målgruppen vært variert, fra de helt minste elevene i Stavanger grunnskole og Stavanger Kulturskole til de litt mer viderekomne på studieretning musikk, dans, drama ved Stavanger Katedralskole, til studenter ved Universitetet i Stavanger ved Institutt for musikk og dans. Oma Rønnes har også vært ansatt ved Avdeling for lærerutdanning og ved førskoleutdanningen ved Stavanger Lærerhøgskole.

Rønnes har utøvende og pedagogisk utdanning. Hovedfag fra Høgskolen i Bergen, med sang som instrument, og sangstudier ved Rogaland Musikkonservatorium.

I flere år var Rønnes tillitsvalgt blant annet i Norsk Musikkråd og Ung i Kor (den gangen Norges barne- og ungdomskorforbund). Videre var Oma Rønnes president i 10 år i den nordiske organisasjonen for barne- og ungdomskor, Norbusang.

I dag underviser Rønnes i pedagogikk, kunstfagdidaktikk, vokaldidaktikk og pedagogisk veiledning ved Institutt for musikk og dans ved Universitetet i Stavanger.

Litteratur:

Agnestig, C.B. (1976 – 1981). Vi synger i kor 1-8. Oslo: Musikk- huset, AS.

Arder, N.K. (2007). Sangeleven i fokus. Oslo: Musikk-Husets Forlag A/S.

Bjørkøy, S.H. (2004). Stemmen i fokus- innføring i sangteknikk. Oslo: Norsk Musikkforlag A/S.

Ernsteen, E. (1990). Vi starter barnekor. Oslo: Landslaget musikk i skolen.

Fagius, G. & Larsson, E.K. (1990). Barn i kör, idéer och metoder för barnkörledare. Stockholm: Verbum Förlag AB

Høybye, J & Kampp, E. (1979- 1993). Ost i nat. En sangbog, idébog og metodik for børnekor, Zig Zag og mer ostinat og Papegøyebogen. København: Edition Wilhelm Hansen / Tinkluti Forlag

Næss, T. (1993- 2008). Syng og lær. Oslo: Musikkpedagogisk Forlag

Sällström, G. & J. Sällström (1988). Människo rösten så underfull så full av liv. Bromma: Edition Reimers